

Відгук

офіційного опонента – завідувача кафедри іноземних мов

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини,

доктора педагогічних наук, професора,

Заболотної Оксани Адольфівни

на дисертаційну роботу **Федчишин Надії Орестівни** на тему:

**“Розвиток ідей гербартіанської педагогіки в теорії і практиці
німецькомовних країн (друга половина XIX – XX ст.)”,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Предметом гострої полеміки в середовищі політиків, науковців, педагогів-практиків залишається проблема входження вітчизняної освітньої системи в мультикультурний простір Європейського співтовариства. Процес інтеграції як один з пріоритетних напрямів державної політики в галузі освіти потребує від суспільства координації вітчизняного педагогічного досвіду з прогресивним досвідом інших країн у цій галузі, що актуалізує дослідження проблем зарубіжної педагогіки. Зростаючі вимоги суспільства до вдосконалення і модернізації шкільного навчання і виховання зумовлюють необхідність пошуку ефективніших шляхів та засобів їх здійснення. У контексті євроінтеграційного спрямування розробка вітчизняної концепції якісної освіти значною мірою орієнтується на освітні здобутки країн – лідерів ЄС, до яких, безперечно, належить Німеччина, яка впродовж майже двохсот років суттєво не змінювала вектор освіти. Відповідно виправданим є звернення Федчишин Н.О. до дослідження освітніх традицій і здобутків цієї країни, зокрема на рівні середньої школи та підготовки вчителя, тим більше, що обрана дисертанткою проблема дослідження не отримала належного вивчення й висвітлення в історії світової та і української педагогічної науки зокрема, що переконливо доведено Федчишин Н.О. в огляді досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців.

Згідно з визначеними метою і завданнями в роботі логічно вибудовано структуру наукового пошуку. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Авторкою сформована якісна джерельна база – 989 найменувань, з них 746 позицій – іноземними мовами, що відповідає вимогам до порівняльно-педагогічного дослідження. Це слугує беззаперечним аргументом інформативності, валідності та доказовості представленої роботи.

У роботі сформовано чіткий науковий апарат: коректно визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, що дало змогу Федчишин Н.О. дійти обґрунтованих висновків. На нашу думку, позитивної оцінки заслуговує концепція дослідження, в основу якої покладено розуміння гербартіанської педагогіки як різноаспектної, багатогранної різновекторної наукової історико-педагогічної системи. Дисертантка науково виважено характеризує методологічний, теоретичний, методичний концепти своєї роботи.

На підставі проведених наукових пошуків авторці вдалося отримати вагомі наукові результати. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у 1) визначенні діяльності наукової школи Й.-Ф. Гербарта та аналізі впливу гербартіанської концепції на розвиток педагогічної науки взагалі (стор. 25-29, 67-71); висвітленні змісту гербартіанства другої половини XIX – XX ст., а саме: формуванні особистості вчителя; розвитку педагогічної освіти; поясненні теоретичних засад гербартіанства (стор. 150-154, 288-291); 2) з'ясуванні змістових та структурних аспектів гербартіанської педагогіки (стор. 156-157, 346-347); представленні аналізу вдосконалення гербартіанцями *наукової педагогіки* з практичним впровадженням та моделі формальних ступенів з психологічним підґрунтям (стор. 56-58, 209-210), обґрунтуванні педагогічної науки і практики засобом християнської основи; 3) систематизації основних ідей щодо педагогічної підготовки вчителя-практика (стр. 157-159); 4) виокремленні періодів гербартіанської педагогіки

та характеристиці основоположних ідей її розвитку (стр. 176-177); 5) аналізі першочергових напрямів діяльності гербартіанців; розкритті шляхів трансформації гербартіанської педагогіки, розробці науково-методичних рекомендацій «Педагогічна теорія гербартіанства» (стр. 613-645) та експертній оцінці істориками педагогіки різних країн значення і впливу гербартіанської педагогіки сьогодні (стр. 262-264, 348-349).

У роботі запропоновано синтез розвитку педагогічної думки щодо гербартіанства, а також чинники, що зумовлювали певні відмінності у поглядах й суперечності в їх теорії.

Дисертантка науково виважено розкриває складники впливу гербартіанської педагогіки на зміст навчально-виховного процесу засобом аналізу праць в часописах гербартіанців: «Щорічнику Спілки наукової педагогіки», «Журналі філософії у дусі нового філософського реалізму», «Щоквартальнику філософської педагогіки», «Журналі філософії та педагогіки», у яких друкувалися оригінальні статті представників спілки, а перевага надавалася оприлюдненню навчальних матеріалів для народних шкіл й приуніверситетських семінарій (стор. 96-99).

Авторка переконливо аргументує науковий пошук аналізом реформування представниками гербартіанства середньої та вищої освіти в Австро-Угорщині на початку 50-х рр. XIX ст. (Л. Туном (L. Thun), Ф. Екснером (F. Exner) та Г. Бонітцем (H. Bonitz), акцентує увагу на підготовлених гербартіанцями підручниках з педагогіки, емпіричної психології, якими послуговувалися у всій імперії й доводить трансконфесійний напрям гербартіанства, який отримав визнання й рекомендацію від Міністерства до застосування по всій країні (стор. 103-109).

Дисертантка ґрунтовно розкрила специфіку швейцарської освіти епохи гербартіанства. Гербартіанське вчення отримало в швейцарських кантонах значну підтримку вчителів, які вважали їх практичну діяльність потужною й ефективною та впроваджувало їх задля якісної підготовки вчителів

початкової школи. Викликає інтерес обґрунтованість плідної й ефективної діяльності школи гербартіанців та значущість гербартіанського напрямку як домінуючого в Німеччині, Швейцарії, Австро-Угорщині другої половини XIX ст. – початку XX ст. (стр. 148-151).

Надія Федчишин переконливо доводить наявність у гербартіанській школі наукових соціологічних характеристик, які відповідають парадигмі, оскільки ця школа ґрунтувалася на міцному фундаменті, послідовно захищала власні позиції, заснувала організацію з метою втілення своїх науково-дослідницьких інтересів, систематично поповнювала свої ряди, піклувалася про поширення основоположних ідей.

Деталізована характеристика авторських дидактичних систем Г.-А. Лінднера та О. Вільманна, на нашу думку, дає підстави до того, щоб стверджувати про множинні здобутки педагогіки загалом, оскільки винятково важлива роль в історії педагогічної теорії та практики належить персоналістичному напрямку.

Достатньо кваліфіковано авторкою обґрунтовано важливість релігійно-морального навчання та виховання у гербартіанській педагогіці (ідея індивідуальної моралі, ідеї доброчинності, ідея внутрішньої свободи).

Нам імпонують здійснені Надією Орестівною наукові розвідки щодо взаємозв'язку між ученням гербартіанства та розумінням проблематики соціальної педагогіки, адже гербартіанство рекомендувало певні навчальні заходи для планомірної соціалізації особистості в освіті та пропонувало соціальні заклади навчання з огляду на соціальні реформи. На часі стояло й інше запитання: хто нестиме відповідальність за індивіда в суспільстві. Відповідь віднайдена в гербартіанців – держава, церква, суспільство, сім'я.

Дисертантка систематизувала підходи до змісту гербартіанської концепції як наукової парадигми; уточнила зміст поняття «педагогічна психологія» в інтерпретації гербартіанців, коли основна увага акцентується як на різноманітних передумовах успішного виховання і навчання, так і на природних нахилах і, відповідно до кожного віку, набутих здібностях (стор.

332-333).

Позитивно оцінюємо аналіз дисертанткою підготовки майбутнього вчителя (симбіоз гарного науковця й доброго вчителя-практика), а педагогічна семінарія повинна була зреалізувати це завдання. Герbartіанці виступали за підготовку вчителів в академічних навчальних закладах, при яких функціонували школи практики. Така підготовка була обов'язковою як для вчителів гімназій, вищих міських шкіл, так і для викладачів вищих навчальних і виховних закладів, учительських семінарій, майбутніх інспекторів. З дисертації стає зрозумілим, що К. Ушинський, М. Пирогов та О. Музиченко докладно ознайомилися із практичною підготовкою майбутнього вчителя в педагогічних семінаріях герbartіанців. Отож завдяки аналізу цих відомих учених вчительські семінарії знайшли підтримку в Росії та на східних теренах України.

Особливе зацікавлення викликала у нас експертна оцінка герbartіанства представниками різних країн, які підтвердили його вплив на розвиток педагогіки, починаючи з 70-х рр. XIX ст., передусім у Німеччині, а пізніше й у інших країнах, та вказали поступову втрату позицій, гостру критику, насамперед з боку ідеологів реформаторської педагогіки.

Структура роботи визначається логічною продуманістю, підпорядкована реалізації основних завдань дослідження. Основні положення дисертації знайшли відображення у публікаціях Н.О.Федчишин (їх 65). Текст дисертації ідентичний змісту автореферату, відповідає спеціальності, за якою вона подана до захисту.

Загалом дисертаційна робота є змістовно і логічно завершеним, самостійно виконаним дослідженням, яке має очевидну наукову новизну, теоретичне та практичне значення. У ній комплексно досліджено феномен «герbartіанська педагогіка». Надійність та вірогідність отриманих результатів забезпечена методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних положень, сукупністю методик, адекватним меті та завданням

дослідження, репрезентативністю вибірки, апробацією отриманих результатів.

Водночас позитивно оцінюючи наукове та практичне значення дисертації, вважаємо за необхідне висловити певні зауваження, побажання та пропозиції.

1. У зведеній таблиці (стор. 251) автор розглядає підходи більш ніж 20 гербартіанців. Було б доречно у вступі чи хоча б у першому розділі обґрунтувати, які критерії автор роботи братиме до уваги при віднесенні науковців до школи Гербарта.
2. Робота б набула більшої глибини, якби деякі параграфи були більшою мірою зосереджені на проблемах, заявлених у їхній назві. Так, параграф 1.1. (Історіографія проблеми: оцінка гербартіанства в історії педагогіки) міг би глибше і системніше охарактеризувати праці представників школи Гербарта, та праці про їхній доробок, що стало б підставою для висновку щодо повноти і достовірності дослідження в історико-педагогічній науці наукової проблеми. Параграфу 1.2. дещо бракує системності у представленні того, як же відбувалася інституціоналізація педагогіки як науки. Крім того, інколи вступ до розділу більше нагадує висновки до нього.
3. Очевидно, що однією з переваг даної роботи є авторська періодизація. Проте дисертаційне дослідження набуло би більшої доказовості, якби більше уваги було звернено на те, як дана періодизація співвідноситься з традиційними підходами в історії педагогіки. Крім того, бажано було б дотримуватися більшої однорідності як у назві періодів, так і у їхній характеристиці.
4. Велике і справді позитивне значення в роботі мають схеми і таблиці, проте часом їхній потенціал використаний авторкою неповністю. Так, наприклад, табл. 3.7 демонструє дискримінацію представників середнього і нижчого станів, що виявляється у відсутності доступу до вищої освіти.

Якщо її названо «Схема школи В. Райна», то ми цілком логічно маємо припустити, що такою він хотів її бачити. Талі ж за текстом розуміємо, що такою вона була і це було підставою для впровадження змін у напрямі надання різним верствам населення рівних освітніх можливостей. В роботі є схеми і таблиці, які дають змогу краще зрозуміти практичні підходи гербертіанців до організації навчання (табл. 3.11, рис. 3.3 та ін.), втім автор не дає роз'яснень, залишаючи читачеві робити свої висновки про логічні зв'язки між їхніми елементами. Модель гербартіанської педагогіки, представлена на стор. 244, фактично, є ключовою моделлю дослідження, тому, на нашу думку, має бути належним чином прокоментована автором роботи. Натомість, ми знаходимо розмежування понять «філософська педагогіка» і «історична педагогіка», які в моделі не представлені.

5. Враховуючи важливість одержаних результатів, слід би більше уваги приділити можливості використання теоретичних і практичних аспектів гербартіанства в педагогіці України XXI ст. Маємо на увазі не лише ознайомлення майбутніх учителів з досвідом німецькомовних країн, але й прийняття управлінських рішень реформування середньої та вищої школи.

Разом з тим вважаємо, що представлене до захисту дисертаційне дослідження володіє необхідними підставами: беззаперечно валідною науковою новизною, оригінальністю, цілісністю і завершеністю, достатньою мірою апробації на різних наукових форумах, представленістю результатів дослідження в різного роду публікаціях, у тому числі в зарубіжних виданнях.

Дисертаційна робота “Розвиток ідей гербартіанської педагогіки в теорії і практиці німецькомовних країн (друга половина XIX – XX ст.)” за змістом, висновками, одержаними результатами відповідає профілю спецради Д 36.053.01 у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, вимогам пп.9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого

наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за № 567, що висуваються до докторських дисертацій, а її автор Федчишин Надія Орестівна – заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

Доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

О.А. Заболотна

Підпис офіційного опонента
Заболотної О.А. засвідчує ректор

О.І. Безлюдний